

11

Warszawa, 10 lipca 2019 r.

**Uchwała Komisji w postępowaniu habilitacyjnym dr Małgorzaty Flagi
wraz z uzasadnieniem**

Komisja w postępowaniu habilitacyjnym dr Małgorzaty Flagi została powołana przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów w dniu 12 marca 2019 roku na podstawie art. 18a ust. 5 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789) w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1669).

Do przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego została wyznaczona Rada Wydziału Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W skład Komisji weszli:

1. Przewodniczący Komisji – prof. dr hab. Tadeusz Stryjakiewicz – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
2. Sekretarz Komisji – dr hab. Ewa Skowronek – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
3. Recenzent – dr hab. Elżbieta Gołata – Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu,
4. Recenzent – prof. dr hab. Daniela Szymańska – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
5. Recenzent – prof. dr hab. Zbigniew Długosz – Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie,
6. Członek Komisji – dr hab. Anna Runge – Uniwersytet Śląski w Katowicach,
7. Członek Komisji – dr hab. Anna Janiszewska – Uniwersytet Łódzki.

Podstawą wniosku o wszczęcie postępowania habilitacyjnego dr. Małgorzaty Flagi było osiągnięcie naukowe pt. „Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego”. Osiągnięcie zostało wydane w formie monografii przez Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w 2018 r. (ISBN 978-83-227-9157-8), recenzentem wydawniczym był prof. dr hab. Andrzej Miszczuk. Monografia, pod względem formalnym, składa się z dwunastu części – wstępu, sześciu rozdziałów, podsumowania, bibliografii (334 pozycji literatury, 27 adresów źródeł internetowych, 12 źródeł statystycznych i kartograficznych),

UNIwersYTET WARSZAWSKI
WYDZIAŁ GEOGRAFII I STUDIÓW REGIONALNYCH
ul. Krakowskie Przedmieście 30, 00-927 Warszawa
tel. 55 20 631, 55 20 641, fax 55 21 521

Stwierdzam zgodność
z oryginałem dokumentu

data 8.06.2020
podpis *[signature]*

1

załączników, wykazu materiałów pomocniczych (spisu 36 fotografii, 39 rycin, 43 tabel, 2 załączników) oraz anglojęzycznego streszczenia; łącznie obejmuje 389 stron.

**Opinie Recenzentów o osiągnięciu naukowym, całokształcie dorobku naukowego,
dydaktycznego i popularyzatorskiego Habilitantki**

Podczas postępowania habilitacyjnego Recenzenci przedstawili swoje oceny dotyczące osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych Habilitantki. Dwie osoby – prof. dr hab. Daniela Szymańska oraz prof. dr hab. Zbigniew Długosz pozytywnie zaopiniowały przedstawione przez nią osiągnięcie naukowe oraz dorobek naukowy, a także aktywność zawodową po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Recenzenci wnioskowali o dopuszczenie dr. Małgorzaty Flagi do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego. Odmienne zdanie miała prof. dr hab. Elżbieta Gołata, która uznała, że dorobek, a w szczególności przedstawiona jako osiągnięcie naukowe monografia, nie spełniają warunków wymaganych do uzyskania stopnia doktora habilitowanego i negatywnie zaopiniowała wniosek o nadanie tego stopnia.

Prof. dr hab. Zbigniew Długosz w swojej ocenie przedstawionej monografii zauważył, że porusza ona niezmiernie dziś istotny problem przemian demograficznych na obszarach wyludniających się, do których należy województwo lubelskie. W Jego opinii na szczególne podkreślenie w pracy zasługują:

- sposób podejścia w zakresie badań nad obszarami wyludniającymi się,
- zaproponowanie oryginalnego modelu przemian demograficznych na tego typu terenach, w oparciu o wszechstronną analizę oraz interpretację demograficzną,
- przedstawienie czynników wpływających na spadek zaludnienia.

Oceniając stanowiącą podstawę habilitacji monografię Recenzent stwierdził, że spełnia ona wymagania stawiane tego typu opracowaniom w zakresie geografii społecznej, tak pod względem poznawczym, merytorycznym, jak i metodycznym. Ponadto ze względu na swą strukturę, kompleksowe podejście, a także wnikliwą i zwięzłą analizę procesów w tym nadgranicznym regionie, monografia ta jest przykładem ciekawej i oryginalnej realizacji zadania badawczego. Podkreślił również jej znaczenie aplikacyjne.

Recenzując pozostały dorobek publikacyjny Habilitantki prof. dr hab. Zbigniew Długosz stwierdził, że jego atutem jest wyraźna interdyscyplinarność. Dr. Małgorzata Flaga realizowała zainteresowania badawcze w trzech nurtach: 1) problematyki społeczno-demograficznej pogranicza polsko-ukraińskiego; 2) szeroko rozumianego krajobrazu

kulturowego; 3) turystyki religijnej. Recenzent z uznaniem odnosi się do dorobku publikacyjnego Habilitantki. Zwłaszcza w zakresie publikacji w pierwszym nurcie podkreśla, iż jej opracowania były jednymi z pierwszych prac w Polsce opisujących zmiany ludnościowe Ukrainy po rozpadzie ZSRR i diagnozowały przyczyny sytuacji demograficznej tego kraju. Profesor dostrzegł niezbyt wysoką wartość wskaźników bibliometrycznych przedstawionych prac, tłumaczy to jednak tym, że są one „...wąsko ukierunkowanymi w geografii społeczno-ekonomicznej problematyką i obszarem zainteresowań naukowych”.

Zdaniem prof. dr hab. Zbigniew Długosza wśród dokonań naukowych dr Małgorzaty Flagi pozytywnie wpisuje się Jej udział we współpracy nad trzema projektami badawczymi oraz współorganizacja i aktywne uczestnictwo w licznych międzynarodowych i krajowych konferencjach. Wysoką ocenę wystawia również za pozostałe osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne.

Prof. dr hab. Daniela Szymańska stwierdziła, że „...generalnie rozprawa pt. *Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego* jest dojrzałym studium z zakresu geografii ludności i spełnia wszystkie wymogi, by mogła być podstawą ubiegania się przez Dr Małgorzatę Flagę o stopień naukowy doktora habilitowanego”.

Jako uzasadnienie swojej opinii Profesor stwierdziła, że rozprawa ma wyraźnie określony cel i zadania badawcze, problematyka została przedstawiona w sposób zrozumiały, jej struktura jest logiczna.

Na szczególne podkreślenie w pracy zasługują następujące elementy:

- podjęta przez Habilitantkę problematyka przemian demograficznych w regionach wyludniających się jest niezwykle ważka i istotna pod względem naukowym. Wybór tematu rozprawy odpowiada także aktualnym wyzwaniom naukowym przed jakimi stoi nauka i praktyka;
- również wybór obszaru badań jest niezwykle trafny, bowiem województwo lubelskie kumuluje w sobie wiele negatywnych zjawisk demograficznych i często rozpatrywane jest jako obszar problemowy;
- uzyskane wyniki mają nie tylko wymiar naukowy, ale mogą być szeroko wykorzystywane i służyć jako dobre tło do podejmowania różnych decyzji gospodarczych, planistycznych i kreowania odpowiedniej polityki rozwoju społeczno-gospodarczego regionu;
- rozprawa podejmuje nowe wątki tematyczne i jest opracowaniem oryginalnym;

– istotnym osiągnięciem Habilitantki jest skonstruowanie modelu przemian demograficznych zachodzących podczas wyludniania się obszarów wiejskich.

Recenzentka zwróciła również uwagę na pewne nieścisłości. Stwierdziła, że Habilitantka dość wymiennie stosowała w pracy pojęcie „teza” i „hipoteza”, a taka dowolność nazewnicza jest nieuzasadniona (na co szczegółowiej wskazała w recenzji).

Prof. dr. hab. Daniela Szymańska, odnosząc się do pozostałego dorobku, podkreśliła jego różnorodność (jednakże zawsze dotyczą one problematyki ludnościowej), oraz fakt, że w pracach tych Habilitantka wykazała się dobrym warsztatem badawczym, umiejętnością prowadzenia wnikliwych analiz i konstruktywnych syntez, poszukiwania ważnych wątków badawczych. Ponadto pokazała, że umie pracować również w zespole współautorskim.

Oceniając dorobek Habilitantki na podstawie opublikowanych po doktoracie artykułów (publikacje naukowe w czasopismach znajdujących się na liście A i B wykazu MNiSW, część z nich znajduje się w bazie Scopus i innych). Recenzentka stwierdziła, że jest on znaczny pod względem ilościowym, chociaż różny pod względem jakościowym. Generalnie jednak spełnia on wymogi naukowe, mimo iż cytowalność prac jest przeciętna.

Pani Profesor pozytywnie oceniła również inne obszary aktywności naukowo-badawczej Dr Małgorzaty Flagi, tj. udział w projektach badawczych jako wykonawca (3 granty NCN i MNiSW), autorstwo opracowań eksperckich oraz aktywność popularyzatorską w obszarze upowszechniania wyników badań. Zwróciła natomiast uwagę na małą aktywność Habilitantki na polu współpracy międzynarodowej.

Prof. dr. hab. Daniela Szymańska doceniła również osiągnięcia dydaktyczne Habilitantki.

Prof. dr hab. Elżbieta Gołata odnosząc się do przedstawionej jako osiągnięcie naukowe monografii stwierdziła, że jej ocena „nie jest jednoznaczna i bezdyskusyjna”. Jako mocną stronę opracowania uznała niepoślednią znajomość przez Habilitantkę województwa lubelskiego, „...jego geografii, historii, zagadnień ekonomicznych i społecznych, w tym warunków życia ludności, kultury, religijności i rozwoju demograficznego”.

Za słabe strony pracy uznała „...wiele niedoskonałości warsztatowych, trudność w precyzyjnym formułowaniu hipotez badawczych, niewłaściwą strukturę pracy, nieprecyzyjny język, słabą znajomość metod demograficznych i statystycznych oraz brak umiejętności syntezy i niezależne traktowanie każdego opisywanego w pracy zagadnienia, które tworzą na siłę posklejane części”, a także błędny tok wnioskowania i niewłaściwe zastosowanie podstawowych metod statystycznych do hierarchizacji determinant przemian ludnościowych.

Dokonując ogólnej oceny dorobku naukowo-badawczego Habilitantki, w okresie po uzyskaniu przez nią stopnia doktora, w nawiązaniu do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Recenzentka sformułowała następujące uwagi:

1. Habilitantka posiada w dorobku dwa lub trzy artykuły znajdujące się w bazie JCR, ocena tego kryterium jest zatem pozytywna i wysoka.
2. Dr M. Flaga jest także autorem bądź współautorem 5 monografii i 12 rozdziałów w monografiach, z których trzy są w języku angielskim. Ocena tego kryterium jest umiarkowanie pozytywna, gdyż duża jest liczba prac we współautorstwie.
3. Pozytywna jest ocena udziału Habilitantki w pracach dotyczących *Planu ochrony dla Poleskiego Parku Narodowego i obszarów Natura 2000 w granicach Parku*, a także prace w zespole zajmującym się problemami transgranicznego rezerwatu biosfery „Roztocze”.
4. Pozytywną ocenę uzyskały także wskaźniki publikacji w czasopismach naukowych - „Journal of Maps” (z Impact Factor: 1,435) oraz „Problemach Ekorozwoju” (IF=1,058), według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania.
5. Umiarkowanie pozytywna jest opinia na temat liczby cytowań. Według Web of Science wynosi ona 0, a według bazy Google Scholar, z pominięciem autocytowań wynosi 63. Podobnie, jak Indeks Hirscha opublikowanych prac. Według bazy Web of Science wynosi on 0, według Publish or Perish 2, a według Scopusu – 4.
6. Dr M. Flaga nie kierowała projektami badawczymi, ale uczestniczyła w 3 projektach naukowych NCN. Ocena tego kryterium jest umiarkowanie pozytywna.
7. Habilitantka nie uzyskała międzynarodowych ani krajowych nagród za działalność naukową.
8. Dr M. Flaga aktywnie uczestniczyła w 20 konferencjach naukowych (po doktoracie). Wśród przygotowanych referatów 6 było w języku angielskim. Ocena tego kryterium była umiarkowanie pozytywna.

Podsumowując wszystkie wymogi pani Profesor stwierdziła, że ocena prawie wszystkich wymienionych w rozporządzeniu Ministra obszarów działalności naukowej jest pozytywna.

Ponadto prof. dr hab. Elżbieta Gołata dokonała oceny dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej Habilitantki. W jej opinii jest ona raczej słaba, aczkolwiek pozytywna. Zdecydowany wpływ na ocenę miał fakt, że nie uczestniczyła ona w żadnym stażu naukowym i nie wykazywała aktywności w zakresie współpracy międzynarodowej.

Na zakończenie, oceniając dorobek naukowo-badawczy Habilitantki, w tym monografię wskazaną jako podstawowe osiągnięcie naukowe w okresie po uzyskaniu stopnia doktora, a także pozostały dorobek publikacyjny, działalność naukową, działalność dydaktyczną i popularyzatorską, prof. dr hab. Elżbieta Gołata stwierdziła, iż nie spełniają one kryteriów określonych w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. W szczególności główne osiągnięcie naukowe dr Małgorzaty Flagi wskazane w postępowaniu habilitacyjnym nie spełnia wymogów pracy habilitacyjnej. W związku z czym negatywnie zaopiniowała wniosek o nadanie tego stopnia.

Przebieg posiedzenia Komisji habilitacyjnej

Komisja w postępowaniu habilitacyjnym dr. Małgorzaty Flagi zebrała się w dniu 10 lipca 2019 roku w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie w pełnym składzie.

Posiedzenie otworzył przewodniczący prof. dr hab. Tadeusz Stryjakiewicz, który powitał członków Komisji, przedstawił dotychczasowy przebieg postępowania i zaproponował porządek obrad, który został zaakceptowany przez uczestników. Poinformował również członków Komisji zebranych na posiedzeniu, że ze względu na brak wniosku Habilitantki o utajnienie głosowania, odbędzie się ono w trybie jawnym.

W pierwszej części wyrażali swoje opinie wszyscy członkowie Komisji, począwszy od recenzentów.

Prof. dr hab. Zbigniew Długosz stwierdził, że po zapoznaniu się z działalnością naukowo-badawczą Habilitantki, mimo pewnych wątpliwości i zastrzeżeń dotyczących przedstawionej monografii, jest za akceptacją tego punktu. Natomiast oceniając dokonania dr. Flagi w zakresie działalności naukowo-organizacyjnej, dydaktycznej i popularyzatorskiej jest przekonany, że spełnia warunki do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Podsumowując profesor Długosz podkreślił, iż mimo pewnych uwag krytycznych, Jego zdaniem Habilitantka spełnia kryteria określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym. Zatem wnosi o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Małgorzacie Fladze.

Dr hab. Elżbieta Gołata rozpoczęła swoją wypowiedź od oceny osiągnięcia naukowego, czyli przedstawionej monografii pt. *„Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego”*. Podkreśliła,

iż temat jest niezmiernie aktualny i ważny, ze względu na zmniejszanie się liczby ludności kraju.

Odnosząc się do najważniejszych kwestii związanych z monografią, Recenzentka wymieniła najważniejsze Jej zdaniem uchybienia:

- Habilitantka stwierdza, że praca ma cele teoretyczno-metodologiczne, podczas gdy praca ma przede wszystkim znaczący wymiar poznawczy.
- Tytuł jest intrygujący, ale niezbyt poprawnie sformułowany.
- Zawartość pracy nie do końca odpowiada tytułowi. Autorka w tytule sygnalizuje, że zaprezentuje zagadnienie przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego, a *de facto* cała monografia poświęcona jest procesom demograficznym w województwie lubelskim.
- We wstępie Autorka formułuje tezy (czy hipotezy?). Ich sformułowanie jest dyskusyjne.
- W tezach, jak również w celu pracy, dr Flaga kilkakrotnie odwołuje się do odrębności Lubelszczyzny. Można tutaj zauważyć pewną sprzeczność, że podnosi odrębność tego regionu i jego specyficznych cech, natomiast potem, na podstawie tych specyficznych cech, stara się dokonać uogólnienia.
- Tezy tylko wydają się uporządkowane. Natomiast zawierają powtórzenia i można je połączyć. Często są rozbudowane w taki sposób, że zawierają niepotrzebne informacje.
- Habilitantka sformułowała dwa podstawowe cele teoretyczno-metodologiczne. Jeden z nich to „poszerzenie współczesnego podejścia badawczego dotyczącego obszarów wyludniających się w Polsce oraz stworzenie nowego paradygmatu tych badań”, a drugi – „stworzenie oryginalnego i uogólnionego modelu przemian ludnościowych na obszarach depopulacyjnych Polski po II wojnie światowej”. Ponadto Autorka przedstawiła cel praktyczny, jakim było „przygotowanie opracowania, które w sposób całościowy i wielopłaszczyznowy przedstawi problematykę ludnościową Lubelszczyzny, ukazując zróżnicowanie zjawisk i procesów demograficznych w czasie – w możliwie długiej perspektywie oraz przestrzenne – w granicach regionu”. Zdaniem dr hab. Elżbiety Gołaty, ostatni cel – praktyczny jest tym, który rzeczywiście został zrealizowany w pracy. Natomiast dwa cele, określone przez Autorkę jako metodologiczno-teoretyczne, były ustalone na wyrost, zbyt śmiało. Nie zostały one w pracy zrealizowane.

- Ponadto Recenzentka odnosząc się do pojęcia paradygmatu stwierdziła, że Habilitantka nadużywa różnego rodzaju sformułowań, co Jej zdaniem w pracach naukowych jest bardzo dyskusyjne i niedopuszczalne.
- Kolejnym mankamentem monografii jest jej struktura. Wstęp jest zbyt rozwlekły. Pierwsze rozdziały przedstawiają bardzo szczegółową analizę zmian ludnościowych na terenie Lubelszczyzny od końca II wojny światowej po dzień dzisiejszy. Dopiero w połowie pracy Habilitantka omawia teorie, które mają stanowić podstawę wyodrębnienia czynników kształtujących proces depopulacji ludności. I w dalszej części, kiedy powinny do tych czynników pojawić się odwołania, tych odwołań nie ma.

Recenzentka zauważyła, że w pracy badawczej na ogół przyjmuje się odmienny porządek. Na początku przedstawia się teorie, na podstawie których wyodrębnia się czynniki determinujące badane zjawisko, co pozwala sformułować odpowiednie postępowanie weryfikujące hipotezy i przeprowadzić analizę empiryczną. W tej pracy porządek jest odwrotny. Na początku znajduje się analiza empiryczna, potem omówiono teorie, następnie studium przypadku i na końcu skonstruowano model. Tymczasem powinien on być pierwszym, określonym na podstawie teorii, poprzedzającym badanie empiryczne, w wyniku którego Habilitantka udowodniłaby prawdziwość sformułowanych hipotez, czego w pracy zabrakło.

- Dr hab. Elżbieta Gołata zauważyła, że w rozdziale 4 Habilitantka przedstawia czynniki determinujące przemiany ludnościowe. Brakuje jednak oczekiwanego powiązania wskazanych w teoriach determinant ze zmianami demograficznymi w regionie. Habilitantka zaczyna od stwierdzenia, że to czynniki ekonomiczne powodują zmiany, ale tego twierdzenia nie udowadnia. Następnie w rozdziale 5 dokonuje hierarchizacji czynników. Przygotowując ją Habilitantka wyodrębniła 14 czynników, które pogrupowała na: geopolityczne, ekonomiczne, społeczne i demograficzne. Jako zmienną objaśnianą uwzględniła wskaźnik procentowej zmiany liczby ludności w okresie 20 lat (1995–2014). Natomiast pozostałe zmienne to różne wskaźniki charakteryzujące wyodrębnione grupy czynników określone dla roku 2014. Można przypuszczać, że ich wybór wynikał z dostępności danych statystycznych na poziomie gmin. Następnie zostały policzone współczynniki korelacji liniowej Pearsona pomiędzy wskaźnikiem zmiany liczby ludności w okresie 20 lat i pozostałymi wskaźnikami w roku 2014, w tym struktury ludności. Uzyskane wyniki Habilitantka interpretuje przypisując największy wpływ na zmiany liczby ludności

w województwie lubelskim czynnikowi demograficznemu. Recenzentka zapytała: *Jak struktura ludności w roku 2014 może mieć wpływ na zmiany demograficzne obserwowane w okresie 20 wcześniejszych lat?* Następnie stwierdziła, że jest dokładnie odwrotnie, to zmiany demograficzne ukształtowały taką, a nie inną strukturę ludności według wieku.

- W zamieszczonym w podsumowaniu modelu dr Flaga nie odwołuje się już do paradygmatu i przedstawia model w formie trzech komponentów, pomiędzy którymi zauważa istnienie sprzężenia zwrotnego. Jako zasadniczy komponent wskazuje złożoną sekwencję przemian ludnościowych, które dokonują się w zakresie migracji. Wyróżnia cztery etapy cyklu depopulacyjnego (są to raczej fazy).
- Dr hab. Elżbieta Gołata podkreśliła, że jeżeli ktoś podejmuje się trudu przygotowania pracy o charakterze interdyscyplinarnym, powinien zgłębić zagadnienia będące jej przedmiotem w wymiarze każdej dyscypliny, poznać literaturę, dotychczasowy stan badań, stosowane metody. W Jej opinii lepiej byłoby gdyby w rozprawie Habilitantka nie stosowała metod statystycznych, których nie zna. Natomiast przygotowany model powinien być ogólny i odwoływać się do sytuacji demograficznej w kraju.
- Zauważyła ponadto, iż pewne sugestie odnośnie tematyki i struktury pracy, powinna Habilitantka pozyskać na etapie recenzji wydawniczej. Byłyby one pomocne w korekcie stwierdzonych w monografii uchybień.

Podsumowując powyższe, Recenzentka stwierdziła, że nie może wydać pozytywnej opinii o przedstawionym osiągnięciu naukowym.

Natomiast pozostały dorobek dr hab. Elżbieta Gołata oceniła pozytywnie. Miała jednak zastrzeżenia do pewnych nieścisłości w zestawieniu przygotowanych przez Habilitantkę publikacji.

Prof. dr hab. Daniela Szymańska podkreśliła, że w przedstawionej monografii jest wiele pozytywnych i negatywnych cech. Tym niemniej Jej opinia o osiągnięciu naukowym jest generalnie pozytywna, czemu dała wyraz w swojej recenzji. Powiedziała, że nie będzie tu przytaczać i powtarzać recenzji.

Stwierdziła, że przedstawiona praca Jej zdaniem jest ciekawa, mieści się w geografii społecznej, w geografii ludności i osadnictwa. Tam, gdzie znajdują się aspekty przestrzenne. Według Niej praca, nie zawiera rażących uchybień w strukturze. Pani Profesor uznała, że do osiągnięcia celów można wykorzystać bowiem różne procedury badawcze stosując postępowanie dedukcyjne lub indukcyjne. Habilitantka zastosowała to drugie. I takie jest

prawo Autorki, i głównie według tego postępowania przedstawiła ona swoją pracę. Stworzyła strukturę pracy, która jest spójna i logiczna

Zgodziła się natomiast z opinią dr hab. Elżbiety Gołaty, że hipotezy (nie tezy) są zbieżne, podobne i niedoprecyzowane, mało wyraźne, na co zwróciła uwagę w swojej recenzji oraz z tym, że Habilitantka określiła trochę „na wyrost” cel pracy. W Jej opinii jest on raczej metodyczny, poznawczy i aplikacyjny a nie teoretyczno-metodologiczny.

Generalnie, w opinii prof. dr hab. Danieli Szymańskiej, monografia nie odbiega od innych prac, którym wcześniej nadano habilitację.

Odnosząc się do uwag dotyczących tytułu pracy Recenzentka stwierdziła, że zastosowany szyk zdania nie jest dla Niej rażący, a podobny do innych opublikowanych opracowań naukowych. Dodała, że pewne kwestie języka budziły jej drobne uwagi. Zauważyła i ma także pewne zastrzeżenia związane z myleniem przez Habilitantkę hipotez z tezami. Generalnie jednak uważa przedstawione opracowanie jako studium dojrzałe. Przyjmuje je pozytywnie.

Prof. dr hab. Daniela Szymańska oceniając pozostały dorobek stwierdziła, że jest on różnorodny jakościowo i ilościowo, raczej przeciętny. Związany, według nowego podziału, z geografią społeczno-ekonomiczną i gospodarką przestrzenną, a nie z demografią.

Profesor zweryfikowała także aktualne wskaźniki bibliometryczne Habilitantki na dzień 18.06.2019 r. Okazało się, że w bazie Web of Science ma ona 3 cytowania, a Indeks Hirscha wynosi 1, a nie 0.

Recenzentka doceniła trzy granty (MNiSW oraz NCN), w których dr Flaga była współwykonawczynią oraz jej doświadczenie eksperckie. Podkreśliła natomiast małe umiędzynarodowienie w dorobku.

W Jej opinii Habilitantka ma natomiast bardzo duże osiągnięcia dydaktyczne i popularyzatorskie.

Reasumując, prof. dr hab. Daniela Szymańska stwierdziła, że mimo pewnych niedociągnięć i niedoskonałości, ocenia przedstawioną rozprawę habilitacyjną i pozostały dorobek naukowy Habilitantki pozytywnie. Dostrzega, że jego cytowalność jest przeciętna (ale też nie ma tutaj wzorca, do którego należałoby się odnieść). Aktywność dydaktyczną, popularyzatorską i aplikacyjną dr Flagi ocenia wysoko.

Dr hab. Anna Janiszewska, podobnie jak poprzednicy, zwróciła uwagę, że podjęta przez dr Małgorzatę Flagę w rozprawie habilitacyjnej problematyka jest istotna i ważna. Jest ona osadzona w geografii społecznej, w geografii ludności i w jasny sposób wpisuje się w nurt badań geograficznych i nie jest to praca interdyscyplinarna, a z geografii społeczno-

ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Stanowi Jej zdaniem istotny głos w dyskusji na temat regionów wyludniających się w Polsce.

Członek Komisji stwierdziła, że także Ona zastanawiała się odnośnie brzmienia tytułu, ale nie uważa by było ono błędne.

Dr hab. Anna Janiszewska zgodziła się z opinią dr hab. Elżbiety Gołaty, że postawiony przez Habilitantkę cel teoretyczno-metodologiczny był zbyt ambitny i nie udało się jej go zrealizować. Natomiast podkreśliła, jak ważny jest cel aplikacyjny opracowania. Stwierdziła, że zwłaszcza dla geografów, opracowania o wymiarze praktycznym są niezmiernie cenne. Jej zdaniem dodatkową zaletą pracy było pokazanie zróżnicowania przestrzennego tego, co dzieje się w województwie lubelskim. Opracowanie to zatem może być cennym źródłem informacji dla odpowiednich instytucji i urzędów.

Członek Komisji dodała, że cele szczegółowe określone we Wstępie (raz cele, raz zadania), Habilitantka realizowała skrupulatnie w poszczególnych częściach opracowania, pomimo tego, że nie zaznaczyła, który – gdzie.

Oдноśnie celu 10 – skonstruowania modelu przemian demograficznych – dr hab. Anna Janiszewska zgodziła się z opinią dr hab. Elżbiety Gołaty, że pojęcie cykliczności nie było tam poprawnie zastosowane i zasadne.

Następnie Członek Komisji odniosła się do pozostałego dorobku. Stwierdziła, że fakt iż 54% prac dr Flagi jest we współautorstwie, jest to dla Niej zaleta. W Jej opinii jeżeli ktoś potrafi odnaleźć się w pracy zespołowej, jest to cenna cecha. Ponadto uważa, że większość opracowań Habilitantki stanowi istotny wkład w rozwój polskiej geografii ludności, lub geografii społecznej, np. zagadnienie etyki krajobrazowej, czy zarządzanie krajobrazem, które wpływa na jakość życia. Jej dorobek naukowy jest zróżnicowany i bogaty, ujęty w trzy nurty tematyczne. Każdy z nich osadzony w geografii społecznej, w geografii ludności. Rozwój naukowy Habilitantki w Jej opinii dokonuje się.

Dr hab. Anna Runge podkreśliła, że Jej opinia jest w dużej mierze zbieżna z recenzją dr hab. Elżbiety Gołaty. Do najważniejszych uwag krytycznych zaliczyła:

- **Rozbieżność między tytułem pracy a jej treścią.** Merytoryczna zawartość pracy pt. „*Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego*” bardziej odpowiadałaby tytułowi: „*Regionalne i lokalne uwarunkowania procesu wyludniania na przykładzie województwa lubelskiego*” czy też „*Wpływ czynników regionalnych i lokalnych na wyludnianie się obszarów na przykładzie województwa lubelskiego*”. Mimo, iż w tytule pracy zadeklarowane są „*regiony wyludniające się Polski na przykładzie województwa lubelskiego*”,

to Habilitantka nie analizuje ani regionów wyludniających się Polski (analizy dotyczą najczęściej Polski ogółem), ani obszarów wyludniających się w woj. lubelskim (analiza województwa ogółem lub obszarów wiejskich województwa, z których przecież nie wszystkie się wyludniają).

Być może z punktu widzenia dokumentów europejskich, czy opracowań ogólnokrajowych (do których Autorka nawiązuje w przeglądzie literatury) można generalizować, że całe województwo lubelskie stanowi obszar problemowy. Jednak przygotowując rozprawę dotyczącą tylko tego województwa należało dokonać w jego obrębie delimitacji obszarów wyludniających się, stanowiącej punkt wyjścia do ich dalszych badań.

Tytuł rozprawy sugeruje, że badaniem objęte będą regiony wyludniające się a z kolei podrozdział „*Obszar badań*” wyraźnie określa, że badania prowadzono „*na obszarze województwa lubelskiego w obecnych granicach administracyjnych*” (s. 21), zaś w pracy faktycznie badane są obszary wiejskie województwa lubelskiego. Czytelnikowi uświadamia to założenie badawcze na str. 17 oraz cel 10 (s. 19), które określają, że tytułowy „*Model przemian demograficznych...*” będzie konstruowany dla obszarów wiejskich: „*proponowany model ma mieć charakter uniwersalny i być odnoszony do innych wiejskich regionów wyludniających się w kraju*”.

Mimo sformułowania tematu pracy „*Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego*” nie przedstawiono w niej ewentualnego wyludniania się miast. Jeśli zjawisko to w miastach Lubelszczyzny nie występuje to temat pracy należało uściślić, zawężając go do obszarów wiejskich. W Polsce proces depopulacji miast w ostatnich 20 latach zachodzi dość wyraźnie. Autorka nie zauważa tego nawet w przeglądzie literatury, który już w tytule rozdziału ogranicza do obszarów wiejskich mimo, iż tytuł rozprawy habilitacyjnej tego ograniczenia nie ma.

- **Tytuły rozdziałów także nie odpowiadają ich zawartości.**
- **Brak poprawnej identyfikacji obszaru badań.** Przyjęcie obszarów wiejskich województwa lubelskiego jako wyludniających się też jest niepoprawne, gdyż obszary te wykazują wyraźne zróżnicowanie tendencji zmian zaludnienia.
- **Habilitantka nie potrafi sformułować problemu pracy.** Autorka formułuje problem jako wyludnianie się Lubelszczyzny i z charakterystyki tego obszaru wywodzi założenia badawcze pracy. Przegląd literatury następuje dopiero po sformułowaniu założeń metodologicznych i jest on świetny, ale tylko w odniesieniu do woj. lubelskiego. Niestety wnioski innych Autorów (m.in. Barwińska, Eberhardt, Miazga, Mischczuk) o emigracyjnym charakterze depopulacji na Lubelszczyźnie nie stanowią punktu wyjścia dla omawianej

rozprawy. We Wstępie, w Rozdziale 5. „*Stan badań nad depopulacją...*” prowadzone, zwłaszcza w ostatniej dekadzie, w wielu ośrodkach naukowych badania nad wyludnianiem obszarów, albo nie są w ogóle dostrzeżone przez Autorkę (ośrodek poznański: T. Stryjakiewicz), albo też są potraktowane bardzo wybiórczo (ośrodek sosnowiecki, dla którego przytoczono prace zupełnie przypadkowe, a w ogóle nie uwzględniono fundamentalnych, nowszych badań). Wynika to po części z faktu, że w analizowanej pracy całkowicie pominięto problem wyludniania się miast.

Duża wybiórczość i przypadkowość dotyczy także przeglądu literatury zagranicznej. To właśnie z dogłębnej analizy literatury przedmiotu oraz teorii, w ramach których Autorzy rozpatrywali (bądź nie) zagadnienie depopulacji, powinna wynikać próba zdefiniowania problemu pracy (brak jednoznacznego wskazania, co Autorka rozumie przez pojęcie „wyludniania obszarów”) oraz własna koncepcja badawcza Habilitantki. Odniesienie do przyczyn i teorii wyjaśniających ten proces pojawia się dopiero od str. 141 w rozdziale IV. zatytułowanym „*Procesy demograficzne w województwie lubelskim w świetle teorii rozwoju demograficznego*” (w którym *notabene* Autorka analizuje procesy tylko na poziomie krajowym).

- **Niespójne założenia metodologiczne pracy.** „*Drugim priorytetowym zamierzeniem było stworzenie uogólnionego modelu przemian ludnościowych na obszarach depopulacyjnych Polski po II wojnie światowej*” – co zaprzecza hipotezie 2: „*Lubelszczyzna znacząco odbiega od kraju jako całości; można zaobserwować wyraźną odmienność województwa od pozostałych obszarów Polski pod względem ludnościowym.*” (s. 17); hipotezie 5: „*układ uwarunkowań aktualnego stanu ludności na Lubelszczyźnie ... wynika ze specyficznej lokalizacji województwa, w niewielkim stopniu powtarza się w innych częściach kraju ...*” oraz hipotezie 6 „*z uwagi na silne oddziaływanie czynników lokalnych i regionalnych procesy demograficzne w woj. lubelskim odbiegają pod wieloma względami od zgeneralizowanych, wzorcowych zmian opisywanych przez teorie ludnościowe*”. Cele i zamierzenia badawcze powinny wynikać z hipotez a nie im zaprzeczać. Pomimo wciąż podkreślanej w pracy **odmienności uwarunkowań procesów ludnościowych w woj. lubelskim** od pozostałych obszarów kraju (m.in. str. 11; 14, 16)) Autorka postanowiła przyjąć tak nietypowe, specyficzne województwo („... *region lubelski prezentuje specyficzny – w skali nie tylko Polski ale i Europy – typ przestrzeni społeczno-ekonomicznej...*” s. 11) **do budowy uniwersalnego modelu przemian ludnościowych** (ostatni wiersz na dole str. 17), który ma „*być odnoszony do innych wiejskich regionów wyludniających się w kraju*” a także „*można go zastosować do innych państw*

europijskich” (s. 17, s. 328–329). Jest to niekonsekwencja i błąd logiczny. Autorka koncentruje uwagę na odmienności Lubelszczyzny w stosunku do reszty kraju zaś nie wskazuje na czym polegają podobieństwa tego obszaru do innych regionów wyludniających się. Bardzo rzadko porównywany jest przebieg analizowanych procesów na obszarze woj. lubelskiego do innych regionów wyludniających się.

- Jeśli w założeniach metodologicznych i w całej pracy przewija się teza, że w kreowaniu przemian demograficznych woj. lubelskiego dominującą rolę odgrywają czynniki lokalne i regionalne, to dlaczego nigdzie tej tezy nie zweryfikowano? Ograniczono się tylko do wyróżnienia czynników kontynentalnych, ogólnokrajowych, regionalnych i lokalnych (*Wstęp; Podsumowanie*), ale nigdzie nie zbadano wpływu tych grup uwarunkowań na procesy demograficzne. W rozdziale V w podrozdziale 5. „*Hierarchia determinant*” – nie uwzględniono takiego podziału czynników, badając *a priori* tylko wpływ uwarunkowań regionalnych i lokalnych na procesy ludnościowe.
- Zaskakuje także hipoteza 6 oraz stwierdzenie na str. 14, 6 wiersz od góry: „uogólnione cechy, które przypisywane są kolejnym fazom przejść, szczególnie drugiego przejścia demograficznego, nie współgrają w pełni z realiami woj. lubelskiego”. Jednak na str. 160 Autorka skłania się, że **procesy związane z teoriami wywierają istotny wpływ** na sytuację w woj. lubelskim a już na str. 165 zmienia zdanie pisząc „...województwo lubelskie, które – jak wykazano w poprzednich częściach pracy – odbiega pod tym względem nie tylko od państw Europy ale także od innych regionów Polski, i w którym to właśnie **zespół miejscowych czynników miał decydujący wpływ** na procesy ludnościowe.” Dr hab. Anna Runge wskazuje, że czynniki regionalne i lokalne mogą hamować bądź przyspieszać zjawiska i procesy związane z teoriami rozwoju demograficznego wspomnianymi przez Habilitantkę lecz stwierdzenie, że nie współgrają one z realiami woj. lubelskiego sugeruje, że na Lubelszczyźnie (ze względu na jej odmienność) prawa demograficzne nie działają (!). Dlaczego zatem przyjęto ten obszar jako podstawę budowy modelu przemian demograficznych regionów wyludniających się?
- Pojawia się niepewność, czy **Habilitantka rozumie czym jest paradygmat** i jakie paradygmaty były, bądź są obecnie identyfikowane w geografii (Kuhn, Chojnicki, Czyż, Maik)? Za **podstawowy cel teoretyczno-metodologiczny** Autorka przyjęła „... poszerzenie współczesnego podejścia badawczego dotyczącego się obszarów wyludniających się w Polsce i stworzenie **nowego paradygmatu tych badań**”. Głównym zamierzeniem Autorki (s. 17) jest „**nowa interpretacja przemian demograficznych**” nie tylko w kontekście procesów gospodarczych, ale również w świetle modeli rozwoju

demograficznego (teorii ludnościowych) oraz nowych, rzadko uwzględnianych czynników (w dalszej części pracy dowiadujemy się, że chodzi o starzenie) determinujących przebieg procesów ludnościowych. Brzmi to bardzo górnolotnie, lecz niestety niewiele z tego wynika w pracy.

- Przedstawiona do oceny rozprawa jest w istocie **opisowo-analityczną charakterystyką** obszarów wiejskich województwa lubelskiego, co potwierdzają cele pracy (za wyjątkiem celów 6 i 10). Sama Habilitantka deklaruje zarówno w Autoreferacie (s. 6), jak i w książce (s. 27), że: „Ze względu na *analityczno-poznawczy charakter pracy, zasadniczą zastosowaną w niej metodą była analiza i interpretacja danych statystycznych...*”. Właściwa część pracy, która mogłaby być „osiągnięciem naukowym” w myśl Ustawy, zaczyna się dopiero na str. 224.

Jednak w rozdziałach weryfikujących hipotezy badawcze członek Komisji dr hab. Anna Runge wskazała liczne **błędy metodyczne** w zakresie:

- a) **Doboru zmiennych.** W rozdziale V. podrozdział 5. „*Hierarchia determinant*” badanie przeprowadzone dla woj. lubelskiego (a w rzeczywistości gmin wiejskich województwa) polegało na **skorelowaniu wielkości wektorowych zmiennej objaśnianej** („*procentowa zmiana zaludnienia w latach 1995–2014*”) z **wielkościami skalarnymi zmiennych objaśniających** (determinant) i to według stanu na rok 2014 lub 2015. W jaki sposób wielkość zjawiska w 2015 r. mogła determinować zmiany zaludnienia w okresie poprzedzającym?! Należało przyjąć albo wielkości wektorowe, tj. przyrost/spadek wielkości danej cechy w latach 1995–2014 zarówno dla zmiennej objaśnianej, jak i dla zmiennych objaśniających, albo – co może lepsze – wartości skalarnych dla obu rodzajów zmiennych, np. zmienna objaśniana mierzona byłaby np. poziomem urodzeń czy saldem migracji (średnia dla 3-lecia 1994–1996 oraz średnia dla 3-lecia 2013–2015 – takie ujęcie przez Habilitantkę cech o dużej zmienności w czasie godne jest pochwały). Wykazano by nie tylko hierarchię determinant, ale zmienność ich oddziaływania w czasie.
- b) **Grupowania zmiennych objaśniających.** Zmienne te podzielono na 4 grupy, wśród których ewidentnie zabrakło grupy „położenie geograficzne” (zamiast położenia geopolitycznego, w którym uwzględniono tylko 1 cechę). Dwa czynniki położenia (*wskaźnik drogowej dostępności transportowej oraz Syntetyczny wskaźnik dostępności przestrzenno-czasowej*) umieszczono w grupie czynników ekonomicznych! W rezultacie czynnik położenia, tak podkreślany w pracy jako specyfika woj. lubelskiego, nie znalazł potwierdzenia jako uwarunkowanie procesów ludnościowych,

co nie przeszkodziło Habilitantce umieścić go w opracowanym modelu przemian demograficznych. W tej grupie czynników powinna być uwzględniona odległość od granicy państwa oraz/lub odległość od miasta (co najmniej średniej wielkości), przy czym przyjęte do badania cechy powinny być spowodowane albo do postaci stymulant albo destymulant. Przecież typ położenia geograficznego miał być bardzo ważny w wyjaśnianiu procesu wyludniania. „*Peryferyjność gmin w stosunku do stolicy regionu mierzona dostępnością przestrzenno-czasową*” (co Autorka wyjaśnia dopiero na str. 231) – a co jeśli z danej gminy jest bliżej do innego dużego miasta niż Lublin (np. Warszawy, Rzeszowa)? A czy miasta średniej wielkości nie mają wpływu na przebieg procesów ludnościowych w ich zapleczu?

- c) **Otrzymane współczynniki korelacji nie były testowane pod względem istotności statystycznej** zatem nie mogą stanowić wiarygodnego wyniku. Tymczasem Autorka – po omówieniu owych determinant według wielkości współczynnika korelacji (otrzymanego dla wsi lubelskiej, o której w całej pracy pisze, że jest odmienna od innych obszarów Polski) – dokonuje zaskakującego przełożenia wprost wyników z Lubelszczyzny do innych obszarów wiejskich w Polsce: „*Reasumując można stwierdzić, że na aktualnym etapie wyludniania się obszarów wiejskich w Polsce kluczową rolę odgrywają determinanty demograficzne*” (s. 227).
- d) Powyższy zestaw cech Autorka zastosowała do typologii gmin wiejskich wskazując na gminy o większej roli uwarunkowań demograficznych oraz o większej roli uwarunkowań społeczno-ekonomicznych. Czynnik położenia nie znalazł potwierdzenia jako uwarunkowanie procesów ludnościowych, co podważa słuszność dokonanej typologii gmin województwa. W następnym rozdziale Autorka dokonuje kolejnej typologii, tym razem wyłącznie w oparciu o cechy demograficzne. Jednak znowu nie troszczy się o dobór cech popełniając te same błędy (mieszając cechy skalarne z wektorowymi, stymulanty z destymulantami, nie weryfikując ważności cech). Porównanie obu typologii, w których część cech demograficznych pokrywała się, miało dać wypadkową w postaci modeli przemian ludnościowych. Wydaje się, że zamiast budowania kolejnych typologii, lepsze byłoby zastosowanie analizy kanonicznej do zbadania siły związku między różnymi grupami uwarunkowań a przemianami ludnościowymi.

Podsumowując dr hab. Anna Runge wskazała, że przeprowadzone rozważania wieńczy model cyklu depopulacyjnego obszarów wiejskich w Polsce. Jej zdaniem do budowy tego modelu nie była potrzebna monografia Lubelszczyzny (w modelu wśród

uwarunkowań uwzględniono położenie geopolityczne, które przecież w pracy nie zostało udowodnione jako istotne). W Jej odczuciu do skonstruowania takiego modelu wystarczyła dogłębna analiza literatury przedmiotu oraz analiza danych statystycznych publikowanych w BDL (wg gmin). W modelu nie uwzględniono faz rozwoju gospodarczego (industrialna, postindustrialna) ani faz urbanizacji – „*dwa etapy wspomnianego cyklu urbanizacyjnego: urbanizacja właściwa oraz suburbanizacja, uwzględnione pośrednio w proponowanym modelu*” (s. 329).

W całej pracy powszechne było (np. str. 92; 97; 101 i wiele innych) odnoszenie badanych zjawisk do okresów politycznych („*lata socjalizmu*”, zwanego też niekiedy komunizmem) a nie do procesów geograficznych (urbanizacji, modernizacji społecznej, transformacji migracyjnej, industrializacji itd.).

Na końcu pracy zamieszczono „*Podsumowanie*” (bez wniosków). Są w nim jednak „*Konkluzje*” dotyczące wyłącznie województwa lubelskiego bez odniesienia do obszarów wyludniających się w Polsce (tytuł pracy). Dość często powtarzają się tu stwierdzenia z wcześniejszych rozdziałów (także te, będące wnioskami innych Autorów).

Kończąc swoją wypowiedź dr hab. Anna Runge stwierdziła, że jej opinia odnośnie wniosku złożonego przez Habilitantkę jest niestety negatywna.

Dr hab. Ewa Skowronek stwierdziła, że przedstawiona monografia dr Małgorzaty Flagi zawiera się w dyscyplinie geografii społecznej i gospodarki przestrzennej, dotyczy problematyki z zakresu geografii ludności i osadnictwa.

Podkreśliła, że Habilitantka podjęła istotną i aktualną pod względem naukowym tematykę przemian demograficznych w regionach wyludniających się na terenie Polski.

W Jej opinii trafnie dobrała obszar badań. Województwo lubelskie, ze względu na wiele negatywnych zjawisk demograficznych, często jest bowiem rozpatrywane jako przykład obszaru depopulacyjnego ze wszystkimi negatywnymi konsekwencjami demograficzno-społecznymi, gospodarczymi i osadniczymi.

Sekretarz Komisji stwierdziła, że Jej zdaniem Habilitantka podjęła się trudnej próby wyjaśnienia przebiegu procesów ludnościowych w sytuacji głębokich przemian systemowo-gospodarczych. Może niezbyt trafnie sformułowała tytuł monografii, nie ulega bowiem wątpliwości, że przedmiotem zainteresowania dr Flagi jest sytuacja demograficzna w województwie lubelskim (i tytuł to zawiera). Uważa jednak, że zarówno odnośnie tytułu, jak również w kilku innych kwestiach, dużą pomocą dla Autorki mogłyby być sugestie na etapie recenzji wydawniczych.

Dr hab. E. Skowronek zauważyła natomiast, że w nawiązaniu do tak brzmiącego tematu pracy, Autorka przedstawiając zjawiska uwzględnia tradycyjne mierniki dla województwa lub jego jednostek administracyjnych, a nie zawsze podaje ich wartości w odniesieniu dla całego kraju, co czasami utrudnia porównania.

Sekretarz Komisji podkreśliła niekwestionowaną, rzetelną wiedzę Autorki w zakresie zagadnień dotyczących województwa lubelskiego, jego geografii, historii, zjawisk ekonomicznych i społecznych, w tym warunków życia ludności, kultury, religijności, rozwoju demograficznego.

Interesujący w Jej opinii jest przedstawiony w pracy model przemian demograficznych, zachodzących podczas wyludniania się obszarów wiejskich. Mimo pewnych mankamentów, może on stanowić punkt wyjścia do dalszych prac nad jego ulepszeniem przez Habilitantkę.

Dr hab. E. Skowronek dodała, że monografia obok wymiaru teoretycznego, posiada ważny aspekt praktyczny. Jej wyniki mogą stanowić podpowiedź dla wielu instytucji i urzędów.

Podkreśliła, że istotną zaletą przedstawionej pracy jest także jej strona kartograficzna. Kartogramy prezentujące różne zjawiska, zostały przygotowane w sposób przemyślany i staranny. Niejednokrotnie pozwoliły Autorce na zaprezentowanie na jednej mapie kilku różnych informacji.

Jej zdaniem Kandydatka wykazała się stosunkowo dobrą znajomością i analizą literatury polskiej oraz zagranicznej, którą w wielu fragmentach interesująco połączyła z wynikami badań własnych (334 pozycji bibliograficznych polsko i obcojęzycznej literatury).

Oceniając dotychczas opublikowany dorobek naukowy dr Małgorzaty Flagi sekretarz Komisji stwierdziła, że łącznie z rozprawą habilitacyjną, składa się on z 54 publikacji, w tym 44 po obronie doktoratu. Nieznacznie przeważają w nim prace współautorskie, ale w Jej opinii jest to ich zaletą. Habilitantka posiada w dorobku 6 artykułów znajdujących się w bazie JCR, w tym 2 z listy A MNiSW (wszystkie po doktoracie – ich sumaryczny IF wynosi 2,493), 12 prac jest anglojęzycznych. Pod względem ilościowym i jakościowym dorobek świadczy o rozwoju, jaki nastąpił po uzyskaniu stopnia doktora. Dr hab. E. Skowronek uznała, że generalnie spełnia on wymogi naukowe, mimo iż cytowalność prac jest przeciętna.

Na ogół pozytywnie sekretarz oceniła udział Kandydatki w życiu naukowym krajowym i międzynarodowym. Po uzyskaniu stopnia doktora wzięła Ona czynny udział w 20 konferencjach naukowych (7 międzynarodowych i 13 krajowych). Szkoda tylko, że Habilitantka nie prezentuje swojego dorobku na szerszym forum naukowym. Większość konferencji międzynarodowych miała miejsce w Polsce.

Dotychczas dr Flaga była współwykonawcą w 3 grantach badawczych (1 MNiSW oraz 2 z NCN).

Oceniając dorobek dydaktyczny i popularyzatorski Habilitantki dr hab. Ewa Skowronek podkreśliła, że była ona wielokrotnie zaangażowana w różne działania na rzecz Wydziału. Za swoją rzetelną pracę była dwukrotnie nagrodzona przez Rektora UMCS. Habilitantka jest także aktywnym członkiem Lubelskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Geograficznego. W 2017 roku, za swoją działalność otrzymała Złotą Odznakę PTG. W okresie zatrudnienia w UMCS prowadziła liczne i różnorodne zajęcia dydaktyczne dla studentów WNoZiGP oraz na studiach podyplomowych „Nauczanie geografii”. Wypromowała 18 licencjatów.

Kandydatka była ponadto recenzentem 15 publikacji zgłoszonych do druku w czasopismach specjalistycznych, głównie z listy B MNiSW (ale także 3 z bazy JCR). Ma doświadczenie eksperckie. Po uzyskaniu stopnia doktora uczestniczyła jako ekspert Wyspecjalizowanego Zespołu w ramach projektu „Regionalne Obserwatorium Terytorialne w województwie lubelskim”

Dr hab. Ewa Skowronek wskazała także na udział Habilitantki w pracach dotyczących *Planu ochrony dla Poleskiego Parku Narodowego i obszarów Natura 2000 w granicach Parku* oraz prace w zespole zajmującym się przygotowaniem wniosku Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze”. Jego działania zostały docenione przez UNESCO (19 czerwca 2019 roku został on wpisany na listę rezerwatów M&B).

Sekretarz Komisji przypomniała, że dr Małgorzata Flaga była i jest (od 2004 roku do chwili obecnej) członkiem Okręgowego Komitetu Olimpiady Geograficznej i Nautologicznej, a ponadto prowadzi wiele innych przedsięwzięć popularyzatorskich.

Jako ostatni głos zabrał **prof. dr hab. Tadeusz Stryjakiewicz**, który na wstępie stwierdził, że w świetle wielu argumentów zawartych w opiniach oraz na podstawie wnikliwej analizy przedstawionej przez Habilitantkę dokumentacji, trudno Mu odnieść się pozytywnie do podstawowego osiągnięcia naukowego.

Przewodniczący Komisji zgłosił wiele wątpliwości odnośnie do przedstawionej monografii. Dotyczyły one tytułu pracy i tytułów niektórych jej rozdziałów, niezgodnych z ich zawartością, słabej znajomości przez Habilitantkę takich pojęć jak model, paradygmat, teza i hipoteza, a także zasad doboru zmiennych.

Do podstawowych błędów pracy zaliczył ponadto: niewystarczającą znajomość metod statystycznych oraz metod badań społecznych (m. in. nieumiejętnie przygotowany kwestionariusz tych badań), brak precyzji języka i umiejętności precyzyjnego formułowania

myśli, wadliwą strukturę pracy, sprzeczności wewnętrzne w jej treści (które Jego zdaniem świadczą o niedoskonałości naukowej) oraz styl i język monografii. Prof. Strykiewicz zgodził się z większością krytycznych uwag zawartych w recenzji dr hab. E. Gołaty oraz w opinii dr hab. A. Runge i uznał, że ww. zastrzeżenia i wątpliwości nie zostały przekonująco wyjaśnione w trakcie dotychczasowej dyskusji.

Podsumowując prof. dr hab. Tadeusz Strykiewicz stwierdził, że w powyższym kontekście ocenia pracę negatywnie.

Następnie Przewodniczący Komisji odniósł się do pozostałego dorobku Habilitantki. Stwierdził, że jest on zróżnicowany, ale spełnia ustawowe kryteria w stopniu wystarczającym. Wprawdzie Dr Flaga nie odbyła stażu zagranicznego, jej naukowa aktywność i współpraca międzynarodowa jest niewielka, niemniej większość wymaganych kryteriów jest spełniona.

Profesor wyraził także swoją opinię na temat podnoszonej przez członków Komisji umiejętności pracy zespołowej. Stwierdził, że docenia wcześniejsze prace zespołowe Habilitantki z geografii religii i krajobrazu kulturowego, ale w jej najnowszych pracach samodzielnych (a zwłaszcza w monografii) nie widzi znacznego postępu w rozwoju naukowym i znacznego wkładu w rozwój dyscypliny.

Kończąc swoją wypowiedź prof. dr hab. Tadeusz Strykiewicz podkreślił, że podstawą oceny jest monografia, a duża część tej pracy – Jego zdaniem – prezentuje „złą wiedzę”. Habilitantka powinna była pominąć zagadnienia i metody, na których się dobrze nie zna, co byłoby zgodne ze standardami etycznymi, które tak szeroko propaguje w swoich innych pracach.

Po wypowiedziach Przewodniczący otworzył dyskusję, w której członkowie Komisji odnieśli się do poruszanych wcześniej kwestii.

Jako pierwsza zabrała głos **prof. dr hab. Daniela Szymańska**. Stwierdziła, że szczegółowo i kilkakrotnie czytała pracę i była do niej pozytywnie nastawiona.

Odnosząc się do tytułu monografii oceniła, że nie jest on na wyrost. Zasygnalizowany w nim model przemian demograficznych został w efekcie pokazany w pracy na przykładzie województwa lubelskiego. Zgodziła się natomiast z opinią, że brakuje trochę odniesień do Polski.

Dodała, że Habilitantka podjęła się trudnego do realizacji zagadnienia. Cel pracy wymagał przyjęcia zmiennych, więc wzięła takie, jakie uznała. Dobór ten mógł też wynikać z dostępności danych na poziomie gmin.

Pani Profesor zgodziła się także z opinią dr hab. Elżbiety Gołaty, że rozdział 2, jego kształt i forma są walorem pracy. Podobnie jak jej strona kartograficzna. Recenzentka miała wrażenie, że Habilitantce może zabrakło nieco czasu na doprecyzowanie tekstu.

Prof. Szymańska, w odniesieniu do uwagi Pani dr hab. E. Gołaty, która stwierdziła ... że jeżeli ktoś podejmuje się trudu przygotowania pracy o charakterze interdyscyplinarnym, powinien zgłębić zagadnienia będące jej przedmiotem w wymiarze każdej dyscypliny, poznać literaturę, dotychczasowy stan badań, stosowane metody..., otóż Prof. Szymańska w odróżnieniu od Pani Prof. E. Gołaty uważa, że praca nie ma charakteru interdyscyplinarnego, i ma wyraźnie określony zakres przedmiotowy – i dotyczy on dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna.

Dyskutując z uwagami odnośnie zamieszczenia przeglądu literatury we Wstępie stwierdziła, że nie jest to w Jej opinii wadą pracy.

Zgodziła się, że brak odniesień do kraju nieco utrudniał odbiór monografii, jak również z tym, że w tekście kilka razy występuje nielogiczność sformułowań oraz błędy w hierarchizacji determinant przemian ludnościowych.

Natomiast według Jej opinii podsumowanie i określenie hierarchii determinant przemian ludnościowych oraz typologia gmin oparta na podobieństwie uwarunkowań procesów demograficznych znajduje się pod koniec rozdziału 5.

Ponadto, prof. Szymańska w odniesieniu do uwagi sformułowanej przez dr hab. A. Runge. ... że w pracy Habilitantki jest duża wybiórczość i przypadkowość dotycząca przeglądu literatury zagranicznej... nie podziela tej opinii. Uważa, że jest to tak ogólne stwierdzenie, że w zasadzie do każdego opracowania można byłoby je zastosować. Podkreśla, że Habilitantka w swojej pracy wykorzystała 334 pozycje literatury, zarówno tej najnowszej, jak i sięgającej drugiej połowy XX wieku (w tym i zagranicznej). Czy taka wielką liczbę literatury można uznać za wybiórczą i przypadkową? Nie! Poza tym, uwaga Pani dr hab. Runge, że w rozprawie, ... nie są w ogóle dostrzeżone fundamentalne opracowania dotyczące wyludniania z innych ośrodków (ośrodek poznański: T. Stryjakiewicz), albo też są potraktowane bardzo wybiórczo (ośrodek sosnowiecki). Czy to są przesłanki, by mówić o przypadkowości i wybiórczości, tym bardziej, że w tych dwóch wymienionych ośrodkach prace z tego zakresu dotyczą głównie obszarów miejskich.

Kończąc wypowiedź Recenzentka podkreśliła, że podtrzymuje swoje zdanie. Dla Niej praca ma więcej pozytywów niż negatywów. Habilitantka osiągnęła ważny cel praktyczny, a monografia jest staranna i wzbogacającą ją bardzo dobre mapy.

habilitacyjna nie może być „doktoratem bis”.

Odnosząc się do swojej opinii przywołała zamieszczone przez Habilitantkę na str. 27 zdanie, że zasadniczą zastosowaną w pracy metodą jest analiza i interpretacja danych statystycznych, tymczasem w pracy okazała się ona błędna.

Dostrzega u Habilitantki nieumiejętność przeprowadzenia wywodu naukowego. Według Jej opinii dr Małgorzata Flaga deklaruje na wyrost pewne rzeczy, a następnie się z nich nie wywiązuje. To budzi duże wątpliwości.

Zdaniem dr hab. Anny Runge praca jest ciekawa, ale ma bardzo dużo błędów. Napisana jest ładnym językiem literackim, ale nie naukowym.

Dr hab. Elżbieta Gołata stwierdziła, że *bardzo długo wahała się odnośnie oceny.*

Te wątpliwości spowodowały przedłużenie terminu sporządzenia recenzji. Podczas posiedzenia ponownie rozważała przedstawiane w dyskusji argumenty. Ale niestety jej opinia nie może być pozytywna w odniesieniu do monografii.

Wśród elementów, które wpływają na taki stan rzeczy znalazły się: błędy w strukturze pracy, wiele sprzeczności, błędna interpretacja danych statystycznych, nieumiejętność właściwego planowania badań, ogólny zły odbiór pracy.

Recenzentka dostrzegła także wartościowe jej elementy, m.in. znajomość Lubelszczyzny. Dodała, że na etapie recenzji wydawniczej monografii pewne błędy powinny być usunięte.

Stwierdziła, że gdyby Habilitantka ograniczyła zakres monografii do zagadnień, w których może być ekspertem, wtedy jej ocena byłaby inna.

Dr hab. Anna Janiszewska stwierdziła, że waży argumenty za i przeciw. Jej zdaniem ocena dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i popularyzatorskiego dr Małgorzaty Flagi powinna być potraktowana kompleksowo.

Odnosząc się do podnoszonych wielokrotnie uwag odnośnie tytułu i struktury pracy, stwierdziła, że tytuł „*Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego*” traktuje całościowo, a zatem

monografia jest dla we Wstępie wyjaśnić dlaczego ta

Prof. dr hab. Zbigniew Długosz stwierdził, że zgadza się z większością zarzutów, jakie padły podczas posiedzenia, ale nie przekreśla pracy i całego dorobku dr Małgorzaty Flagi. Odniósł się także do recenzji dr hab. Elżbiety Gołaty, w której Jego zdaniem nie padło nigdzie jednoznaczne stwierdzenie, że „praca się nie nadaje”. Profesor widzi plusy. Podchodzi do oceny w sposób konstruktywny. Jego opinia jest nadal pozytywna.

Dr hab. Anna Runge stwierdziła, że nie zmienia opinii. Przywołała swojego nauczyciela prof. A. Jelonka, który kształtując Jej postawę naukową twierdził, że praca habilitacyjna nie może być „doktoratem bis”.

Odnosząc się do swojej opinii przywołała zamieszczone przez Habilitantkę na str. 27 zdanie, że zasadniczą zastosowaną w pracy metodą jest analiza i interpretacja danych statystycznych, tymczasem w pracy okazała się ona błędna.

Dostrzega u Habilitantki nieumiejętność przeprowadzenia wywodu naukowego. Według Jej opinii dr Małgorzata Flaga deklaruje na wyrost pewne rzeczy, a następnie się z nich nie wywiązuje. To budzi duże wątpliwości.

Zdaniem dr hab. Anny Runge praca jest ciekawa, ale ma bardzo dużo błędów. Napisana jest ładnym językiem literackim, ale nie naukowym.

Dr hab. Elżbieta Gołata stwierdziła, że bardzo długo wahała się odnośnie oceny. Te wątpliwości spowodowały przedłużenie terminu sporządzenia recenzji. Podczas posiedzenia ponownie rozważała przedstawiane w dyskusji argumenty. Ale niestety jej opinia nie może być pozytywna w odniesieniu do monografii.

Wśród elementów, które wpływają na taki stan rzeczy znalazły się: błędy w strukturze pracy, wiele sprzeczności, błędna interpretacja danych statystycznych, nieumiejętność właściwego planowania badań, ogólny zły odbiór pracy.

Recenzentka dostrzegła także wartościowe jej elementy, m.in. znajomość Lubelszczyzny. Dodała, że na etapie recenzji wydawniczej monografii pewne błędy powinny być usunięte.

Stwierdziła, że gdyby Habilitantka ograniczyła zakres monografii do zagadnień, w których może być ekspertem, wtedy jej ocena byłaby inna.

Dr hab. Anna Janiszewska stwierdziła, że waży argumenty za i przeciw. Jej zdaniem ocena dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i popularyzatorskiego dr Małgorzaty Flagi powinna być potraktowana kompleksowo.

Odnosząc się do podnoszonych wielokrotnie uwag odnośnie tytułu i struktury pracy, stwierdziła, że tytuł *„Model przemian demograficznych w regionach wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego”* traktuje całościowo, a zatem monografia jest zgodna z tytułem. Uważa także, że Habilitantka próbowała we Wstępie wyjaśnić dlaczego ta

praca ma taki układ, czym Ją przekonała. Uważa, że rozdziały teoretyczny oraz uwarunkowania mogą stanowić tło wyjaśniające dalszą jej część. Dodała też, że nie czuje się oszukana treścią opracowania.

Natomiast ma duże rozterki dotyczące wielu innych elementów. Dostrzega także brak konsekwencji Habilitantki w prezentowaniu opinii.

Prof. dr hab. Tadeusz Strykiewicz odnosząc się do powyższej wypowiedzi stwierdził, że chciałby być dobrze zrozumiany, ale Jego zdaniem w pracach naukowych precyzyjne formułowanie myśli jest bardzo istotne (dotyczy to m.in. formułowania tytułów i ich zgodności z treścią). Ponadto w Jego opinii Wstęp nie wyjaśnia jednak układu ocenianej monografii. Przewodniczący Komisji przytoczył także przykład kolejnej istotnej dla oceny pracy nieścisłości. Autorka raz pisze, że tworzy model na przykładzie województwa lubelskiego, natomiast na innej stronie twierdzi, że jest to oryginalny, uogólniony model na obszarach depopulacyjnych Polski. „Uogólniony model” – to pleonazm. Z drugiej strony model winien mieć ze swej istoty charakter uniwersalny. Habilitantka nie uzasadnia na jakiej podstawie model opracowany *ex post* na przykładzie województwa lubelskiego jest uogólniony na wszystkie obszary depopulacyjne Polski (tym bardziej, że w innych miejscach podkreśla specyfikę/unikatowość województwa lubelskiego). Zatem pojawia się pytanie: *O co Habilitantce tak naprawdę chodzi?*

Dr hab. Anna Runge komentując dyskusję odnośnie tytułu pracy stwierdziła, że nie ma znaczenia, czy to jest tytuł, czy podtytuł. Ważne, że Habilitantka odnosi się w nim do regionów wyludniających się Polski na przykładzie województwa lubelskiego, gdzie nie ma zdelimitowanych regionów wyludniających się. Przedmiotem pracy nie są regiony wyludniające się, tylko województwo lubelskie, a właściwe obszary wiejskie województwa lubelskiego. W związku z tym wszystkie hierarchie, determinanty, klasyfikacje, typologie dotyczą obszarów wiejskich województwa, a nie obszarów wyludniających się.

Prof. dr hab. Daniela Szymańska komentując wypowiedź Przewodniczącego Komisji powiedziała, że widocznie rozumie model nieco inaczej. Jej zdaniem został on stworzony na podstawie badań związanych z województwem lubelskim. Model może być potem przenoszony na inne obszary. Jak on się sprawdzi, tego nie wiemy. Jest to pewna intelektualna koncepcja. Nie musi być jeden do jednego.

Recenzentka jeszcze raz podkreśliła, że wybór obszaru badań był bardzo uzasadniony, gdyż województwo lubelskie kumuluje w sobie wiele negatywnych zjawisk demograficznych, i często rozpatrywane jest ono jako obszar problemowy. Dlatego, Jej zdaniem jest to dobry przykład obszaru depopulacyjnego ze wszystkimi negatywnymi konsekwencjami

demograficzno-społecznymi, gospodarczymi i osadniczymi. Czyli Habilitantka by pokazać przemiany demograficzne na wiejskich obszarach wyludniających się słusznie wybrała jako studium przypadku region Lubelszczyzny.

W Jej odczuciu nie jest wadą, że Wstęp jest długi. Podpowiada on jak czytać daną pracę. Jest to niewątpliwie bardzo ważna część pracy. Czytając go Profesor mogła zrozumieć jej układ.

Recenzentka nie zgodziła się z uwagą dr hab. Anny Runge, że Habilitantka wcześniej powinna zdelimitować obszary. W Jej opinii dobrze, że wzięła całe województwo lubelskie a nie „z góry” założyła pewną delimitację, która zresztą byłaby delimitacją na dany czas, a nie obejmowałaby okresu XX wieku. Za każdym razem musiałyby mieć inną delimitację. Nie budzi to zatem zastrzeżeń Recenzentki.

Dodała także, że uważa iż Habilitantka przedłożyła model konceptualny. Co nie znaczy, że model nie jest systemem otwartym. Jest – i jako system pewnych założeń, zależności między jego elementami pozwala opisać w przybliżony sposób jakiś aspekt rzeczywistości. I ten stworzony przez Habilitantkę model pozwala.

Pani Profesor odniosła się także do uwagi Pani dr hab. Anny Runge, że w modelu nie uwzględniono faz rozwoju gospodarczego (industrialna, postindustrialna), ani faz urbanizacji. Jest to zadanie bardzo trudne, gdyż co powinno być w modelu czy urbanizacja jako proces czy jako stan? Zdaniem Recenzentki te fazy są odzwierciedlone w zachowaniach i procesach demograficznych, a te z kolei są uwzględnione w zaproponowanym modelu.

Można go także cały czas modyfikować. Jest to jakaś próba stworzenia. Jest odzwierciedlona w tytule pracy.

Dr hab. Elżbieta Gołata stwierdziła, że nie w pełni się zgadza z prof. Szymańską. Jej zdaniem to, czy delimitacja powinna być przeprowadzona czy nie, powinno być określone na samym początku pracy. Autorka powinna to napisać i ustawić badania, ale tego nie zrobiła. Można dyskutować model lepszy, czy gorszy – są to komponenty, ale relacje są traktowane odrębnie. Relacje są przez Habilitantkę dostrzeżone trochę na opak, odwrotnie, tak jak w przypadku hierarchizacji.

Dr hab. Elżbieta Gołata stwierdziła dalej, że prawdopodobnie, gdyby nie było błędów zasadniczych merytorycznych, to ta niezrozumiała dla Recenzentki struktura pracy nie wpłynęłaby na ocenę. Gdyby Habilitantka na podstawie teorii potrafiła wyszczególnić determinanty i się do nich odnieść, ocena byłaby inna. Przypomniała także, że interpretacja zjawisk była błędna. Zabrakło logicznego wywodu.

Dr hab. Anna Runge dodała jeszcze, że opis modelu jako pierwszy człon tytułu pracy zajmuje w niej zaledwie dziewięć stron. Wywód przeprowadzony na ponad dwustu stronach pracy nie prowadzi w efekcie do ostatecznego jej rezultatu.

Po wyczerpaniu głosów w dyskusji Przewodniczący zaproponował głosowanie jawne nad uchwałą w sprawie wniosku dr Małgorzaty Flagi o nadanie jej stopnia naukowego doktora habilitowanego. Zwrócił uwagę, że wprowadzie wniosek Habilitantki dotyczył nadania stopnia w dziedzinie nauk o Ziemi, w dyscyplinie geografia, jednak w związku ze zmianą klasyfikacji nauki w Polsce, biorąc pod uwagę profil naukowy dr Flagi, zgodnie z Art. 179.1 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669), stopień ten winien być nadany w dziedzinie nauk społecznych i dyscyplinie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej.

Komisja poparła wniosek większością głosów (4xTAK, 3xNIE).

Na zakończenie Przewodniczący podziękował wszystkim członkom Komisji za udział w posiedzeniu i konstruktywną dyskusję.

Uchwała

Komisja habilitacyjna podjęła uchwałę o poparciu wniosku dr Małgorzaty Flagi **o nadanie jej stopnia naukowego doktora habilitowanego** w dziedzinie nauk o Ziemi, w dyscyplinie geografia (w nowej klasyfikacji nauki – w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna).

Uchwała została podjęta w głosowaniu jawnym większością głosów (4 głosy „za”, 3 „przeciw” i 0 „wstrzymujących się”), w obecności wszystkich siedmiu członków Komisji uprawnionych do głosowania.

Uzasadnienie

Uzasadnieniem uchwały są:

- dwie recenzje kończące się pozytywnymi konkluzjami;
- większość pozytywnych opinii wyrażonych przez członków Komisji obecnych na posiedzeniu (protokół z posiedzenia Komisji stanowi integralną część uzasadnienia);
- wynik głosowania (większość członków Komisji opowiedziała się za poparciem wniosku).